

Tulemusliku iseloomukasvatuse üksteist printsiipi¹

Thomas Lickona, Eric Schaps, Catherine Lewis

Tulemusliku iseloomukasvatuse jaoks ei ole ühtainsat eeskirja, kuid on olemas mõned olulised põhiprintsiibid. Järgmised üksteist printsiipi sobivad kriteeriumiteks, mida koolid ja muud rühmad võivad kasutada, et plaanida iseloomukasvatust ning hinnata olemasolevaid iseloomukasvatuse programme, raamatuid ja õppematerjale.

Tulemuslik iseloomukasvatus:

1. Edendab eetilisi tuumväärtusi ja toetavaid pädevusväärtusi kui hea iseloomu aluseid.

Iseloomukasvatus peab õigeks, et laialt levinud, otsustavalt olulised eetilised tuumväärtused (hoolivus, ausus, õiglus, vastutus ning austus enda ja teiste vastu) koos neid toetavate pädevusväärtustega (usinus, tugev väärtuseetika ja visadus) moodustavad hea iseloomu aluse. Iseloomu arendamisele pühendunud kool seisab nende väärtuste eest (millele vahel viidatakse kui *voorustele* või *iseloomuomadustele*), määratleb need käitumisviisidena, mida saab koolielus järgida, kujundab neid väärtusi, uurib neid ja arutleb nende üle, kasutab neid koolis inimsuhete alusena, tunnustab nende avaldusi koolis ja kogukonnas ning peab kõiki kooli liikmeid vastutavaks käitumisstandardite ees, mis on tuumväärtustega kooskõlas.

Iseloomu arendamisele pühendunud koolis suhtutakse nendesse tuumväärtustesse kui kohustavatesse, need on sellised, mis tuginevad indiviidi ja kogukonna südametunnistusele. Iseloomukasvatus kinnitab, et nende väärtuste kehtivus ja meie kohustus neid alal hoida tulenevad asjaolust, et sellised väärtused jaatavad meie inimväärikust, edendavad üksikisiku arengut ja heaolu, teenivad ühist hüve, läbivad klassikalisi pööratavuse (st „Kas sa tahaksid, et sind sel viisil koheldaks?“) ja universaalsuse (st „Kas sa tahaksid, et kõik inimesed käituksid sarnases olukorras sel viisil?“) teste ning panevad aluse meie õigustele ja kohustustele demokraatlikus ühiskonnas. Kool teeb selgeks, et need inimlikud põhiväärtused ületavad religioosseid ja kultuurilisi erinevusi ning väljendavad meie ühist inimlikkust.

Iseloomukasvatuse Ühing (*Character Education Partnership*, IÜ) usub, et iseloomukasvatuse esmases fookuses on arendada heale inimesele vajalikke eetilisi tuumväärtusi. Kuid iseloomukasvatus püüab arendada ka täiendavaid pädevusi, mis

¹ Lickona, Tom; Schaps, Eric; Lewis, Catherine 2007. CEP's Eleven Principles of Effective Character Education. Character Education Partnership. www.character.org Tõlkinud Laura Lilles.

võimaldavad õpilastel toimida klassis, tööl ja mis tahes muude ettevõtmiste juures vastavalt oma kõrgeimale potentsiaalile. Need iseloomukasvatuse kaks osa töötavad koos teineteist vastastikku toetades.

2. Defineerib *iseloomu* laiahaardeliselt, hõlmates mõtlemise, tunded ja käitumise.

Hea iseloom tähendab eetiliste tuumväärtuste mõistmist, nendest hoolimist ja nendele vastavat käitumist. Terviklik lähenemine iseloomu arengule püüab seega arendada moraalse elu kognitiivseid, emotsionaalseid ja käitumuslikke aspekte. Õpilased õpivad tuumväärtusi mõistma neid uurides ja nende üle arutledes, jälgides käitumiseeskujusid ning lahendades väärtusi puudutavaid probleeme. Õpilased õpivad tuumväärtustest hoolima, arendades empaatiat, kujundades hoolivaid suhteid, aidates kogukonda luua, kuulates illustreerivaid ja inspireerivaid lugusid ning mõtiskledes elukogemuste üle. Nad õpivad toimima vastavalt tuumväärtustele, arendades prosotsiaalseid käitumisviise (nt tunnete väljendamist, aktiivset kuulamist, abistamisoskusi) ja harjutades neid korduvalt, eriti suhete kontekstis (nt erinevas vanuses laste vastastikuse juhendamise, konfliktide lahendamise, kooli- ja kogukondlike ülesannete juures). Laste iseloomu kasvades areneb neil aina täiuslikum arusaamine tuumväärtustest, sügavam pühendumus nende väärtuste kohaselt elamisele ning tugevam võime ja kalduvus vastavalt nendele käituda.

3. Kasutab laiahaardelist, kavatsuslikku ja ennetavat lähenemist iseloomukasvatusele.

Iseloomu arendamisele pühendunud koolid vaatavad ennast läbi moraaliprisma, et hinnata, kuidas praktiliselt kõik koolis toimuv mõjutab õpilaste iseloomu. **Laiahaardeline** lähenemine kasutab hariduse kõiki aspekte kui võimalusi iseloomu arendada. Siia hulka kuuluvad vahel *varjatud õppekavaks* nimetatu (nt kooli tseremooniad ja toimingud, õpetajate eeskuju, õpilaste suhted õpetajate, teiste kooli töötajate ja üksteisega, õpetamise protsess, suhtumine õpilaste erinevustesse, õppimise hindamine, koolikeskkonna haldamine, distsipliinipoliitika), *akadeemiline õppekava* (st põhilised õppeained, sealhulgas terviseõpetus) ja *õppekavavälised tegevused* (st spordirühmad, klubid, kogukondlikud projektid, pikapäevarühmad). *Eraldiseisvad* iseloomukasvatuse programmid võivad olla kasulikud esimeste sammude või abistavate elementidena käimasolevas ettevõtmises, kuid ei asenda sellist terviklikku lähenemist piisavalt, mis lõimib iseloomukasvatuse koolielu igasse aspekti. Lõpuks, selle asemel et lihtsalt oodata võimaluste tekkimist, astub kooli töötajaskond vastavalt **kavatsuslikule** ja **ennetavale** meetodile sihilikke samme, et iseloomu arendada, tuginedes igal võimalusel praktikatele, mille tõhusus on uuringutega tõestatud.

4. Loob hooliva koolikogukonna.

Iseloomule pühendunud kool soovib saada tsiviliseeritud, hooliva ja õiglase ühiskonna mikrokosmoseks. Selleks luuakse kogukond, mis aitab kõikidel liikmetel kujundada üksteisega hoolivaid suhteid. See hõlmab hoolivate suhete arendamist õpilaste vahel (vanusetasemetes piires ja vahel), töötajate vahel, õpilaste ja töötajate vahel ning töötajate ja perekondade vahel. Hoolivad suhted toetavad nii õppimissoovi kui ka soovi olla hea inimene. Kõik lapsed ja teismelised vajavad turvalisust, kuuluvust ja panuse andmise kogemust ning nad internaliseerivad tõenäolisemalt nende gruppide väärtusi ja ootusi, mis nendele vajadustele vastavad. Samuti, kui töötajad ja lapsevanemad kogevad suhetes üksteisega vastastikust austust, õiglust ja koostööd, siis areneb tõenäolisemalt nende võime edendada neid väärtusi õpilastes. Hoolivas koolikogukonnas on klassiruumide ja kogu koolikeskkonna (nt koridoride, kohviku, mänguväljaku, koolibussi, kantselei ja õpetajate toa) igapäevaelu täidetud hooliva ja teisi austava kliimaga.

5. Pakub õpilastele võimalusi moraalseks toimimiseks.

Õpilased on eetika valdkonnas nagu ka intellektuaalses valdkonnas konstruktiivsed õppijad: nad õpivad kõige paremini tegutsedes. Hea iseloomu arendamiseks vajavad nad palju mitmesuguseid võimalusi, et rakendada nii igapäevases suhtluses ja aruteludes kui ka ühiskondlikus töös väärtusi nagu kaastunne, vastutus ja õiglus. Tegelik elu väljakutsetega (nt kuidas jagada tööülesandeid ühistöö õppegrupis, kuidas saavutada konsensus klassikoosolekul, kuidas vähendada kaklemist mänguväljakul, kuidas viia läbi teenindusõppe projekti) jõudu katsudes ja nende kogemuste üle arutledes arendavad õpilased praktilist arusaamist teistega koos töötamise ja panustamise nõuetest. Korduvate moraalsete kogemuste kaudu harjutavad ja arendavad õpilased oskusi ja käitumuslikke harjumusi, mis moodustavad iseloomu toimimise poole.

6. Sisaldab tähenduslikku ja väljakutseid pakkuvat akadeemilist õppekava, mis austab kõiki õppijaid, arendab nende iseloomu ning aitab neil edu saavutada.

Kui õpilased saavutavad koolitöös edu ning tunnevad end kompetentsete ja autonoomsetena, siis tunnevad nad tõenäolisemalt, et neid peetakse väärtuslikuks ja neist hoolitakse kui inimesest. Kuna õpilased tulevad kooli erinevate oskuste, huvide ja vajadustega, siis on kõikide õpilaste edule kaasa aitav akadeemiline programm selline, kus ainesisu ja pedagoogilised meetodid on piisavalt mitmekülgsed, et haarata kõiki õpilasi. See tähendab, et

pakutakse õppekava, mis on õpilastele loomupäraselt huvitav ja tähendusrikas. Tähendusrikas õppekava sisaldab aktiivseid õpetamis- ja õppimismeetodeid nagu ühisõpe, probleemilahenduse viisid ja kogemuspõhised projektid. Need meetodid suurendavad õpilase autonoomiat, apelleerides õpilaste huvidele, pakkudes neile võimalusi loovalt mõelda ja oma ideid katsetada ning edendades valiku- ja hääleõiguse tunnet – võimalust öelda oma arvamus neid mõjutavate otsuste ja plaanide kohta.

Lisaks otsivad efektiivsed iseloomukasvatajad õpetatava akadeemilise sisu ja arendatavate iseloomuomaduste loomulikke kokkupuutepunkte. Need *iseloomuseosed* võivad esineda mitmel kujul, näiteks teaduses käsitletakse aktuaalseid eetilisi teemasid, arutletakse ajalooliste tavade ja otsuste üle ning kirjanduses diskuteeritakse iseloomuomaduste ja eetiliste dilemmade üle. Kui õpetajad seavad õppekava iseloomumõõtme esiplaanile, siis soodustavad nad õppeaine seostamist õpilaste loomulike huvide ja küsimustega ning parandavad selles protsessis õpilaste kaasatust ja tulemusi. Kui õpetajad edendavad pädevusväärtusi nagu intellektuaalne uudishimu, kriitiline mõtlemine ja usinus, siis suudavad õpilased oma tööd parimal viisil tõhusamalt teha.

7. Püüab edendada õpilaste motivatsiooni, mis lähtub neist endast.

Iseloomu defineeritakse sageli kui „õige asja tegemist siis, kui keegi ei vaata”. Parim eetiline põhjus näiteks reeglite järgimiseks on austus teiste õiguste ja vajaduste vastu – mitte hirm karistuse ees või soov saada hüvitust. Samamoodi tahame, et õpilased oleksid teiste vastu lahked seemise veendumuse tõttu, et lahkus on hea, ja soovist olla lahke inimene. Endast lähtuva motivatsiooni kasv on arenguline protsess, mida iseloomu edendavad koolid püüavad mitte kahjustada väliste ergutuste liigse rõhutamisega. Kui sellised koolid pakuvad õpilaste prosotsiaalsetele tegudele piisavalt sotsiaalset tunnustust (nt „Täna, et hoidsid ust – see oli sinust väga tähelepanelik”) või kiidavad iseloomu spetsiaalsete auhindade abil (nt kooli- või kogukondlike ülesannete silmapaistva täitmise eest), siis püsib fookus iseloomul. Iseloomu edendavad koolid töötavad koos õpilastega, et arendada nende arusaamist reeglitest, teadlikkust sellest, kuidas nende käitumine teisi mõjutab, ja iseloomu tugevaid külgi – nagu enesekontrolli, vaatenurga valimise ja konfliktilahendusoskusi –, mis on vajalikud vastutustundlikuks toimimiseks tulevikus. Pelgalt kuulekusega rahuldumise asemel püüavad need koolid aidata õpilastel oma vigadest kasu saada, pakkudes tähendusrikkaid võimalusi aruteluks, probleemilahenduseks ja tehtu hüvitamiseks.

8. Kaasab kooli töötajaskonna kui õppiva ja moraalse kogukonna, mis jagab vastutust iseloomukasvatuse eest ja püüab kinni pidada samadest tuumväärtustest, mis juhivad õpilaste õpetamist.

Kooli kogu töötajaskond – õpetajad, juhid, nõustajad, koolipsühholoogid, treenerid, sekretärid, kohvikutöötajad, mänguväljaku abilised, bussijuhid – tuleb kaasata iseloomukasvatuse õppimisse, selle üle arutlemisse ja selle omaksvõtmisse. Kõigepealt võtavad töötajad selle kohustuse enda peale, kujundades tuumväärtusi iseenda käitumises ja kasutades teisi võimalusi, mõjutamaks õpilasi, kellega nad suhtlevad.

Teiseks, samad väärtused ja normid, mis juhivad õpilaste elu, juhivad ka koolikogukonna täiskasvanud liikmete ühiselu. Nii nagu õpilastel, kasvab ka täiskasvanute iseloom, kui nad üksteisega koostööd teevad ning osalevad klasse ja kooli täiustavate otsuste tegemisel. Täiskasvanud saavad kasu ka laiemast koolitusest ning võimalustest kolleege jälgida ja seejärel rakendada oma töös õpilastega iseloomu arendamise strateegiaid.

Kolmandaks, kool, mis pühendab aega töötajate mõttevahetusele moraalsel teemadel, aitab tagada, et kool töötab ausalt. Aineseksioonide ja väiksemate tugigruppide koosolekul küsivad arutlevad töötajad reeglipäraselt küsimusi, nagu: „Milliseid iseloomu edendavaid kogemusi kool õpilastele juba pakub? Milliseid negatiivseid moraalseid kogemusi (nt kiusamine, spikerdamine, täiskasvanud ei austa õpilasi, prahi tekitamine territooriumile) kool praegu ei suuda käsitleda? Milliseid olulisi moraalseid kogemusi (nt ühisõpe, kooli- ja kogukondlikud ülesanded, võimalused suhelda erineva rassilise, rahvusliku ja sotsiaalmajandusliku taustaga inimestega ning õppida nende kohta) kool praegu kõrvale jätab? Millised kooli tavad on vastuolus väljakuulutatud tuumväärtustega ja sooviga arendada hoolivat koolikogukonda?“ Sedasorti arutlus on kooli moraalse elu arendamise hädavajalik tingimus.

9. Edendab jagatud moraalsel juhtimist ja laiaulatuslikku toetust iseloomukasvatuse initsiatiivile.

Tulemuslikule iseloomukasvatusele pühendunud koolidel on juhid (nt direktor, klassijuhataja või nõustaja, piirkonnajuht või nendest moodustatud eelistatavalt väike grupp), kes võitlevad selle ettevõtmise eest. Vähemalt alguses asutavad mitmed koolid ja piirkonnad iseloomukasvatuse komitee – see koosneb sageli töötajatest, õpilastest, lapsevanematest ja võimalusel ka kogukonnaliikmetest –, mis vastutab planeerimise, rakendamise ja toetamise eest. Aja jooksul võivad kooli või piirkonna tavalised juhtorganid selle komitee funktsioonid üle võtta. Juhtkond astub samme ka selleks, et pakkuda iseloomukasvatuse algatusele

laiaulatuslikku toetust (nt töötajate adekvaatne koolitus, planeerimisaeg), mis hõlmab parimal juhul toetust piirkonna ja osariigi tasemel. Lisaks võtavad õpilased koolis oma arengutasemele sobivaid rolle, et juhtida iseloomukasvatust klassikoosolekutel, õpilasomavalitsuses, tugiõpilaste tegevuses, eri vanuses laste vastastikusel juhendamisel, kogukondlike ülesannete klubides, töörühmades ja õpilaste juhitud initsiatiivides.

10. Kaasab perekonnad ja kogukonnaliikmed partneritena iseloomukasvatusse.

Koolid, mis astuvad perekondadele lähemale ja kaasavad neid iseloomu arendavatesse ettevõtmistesse, suurendavad olulisel määral oma võimalusi õpilastega edu saavutada. Nad näevad vaeva, et vahetada igas staadiumis perekondadega informatsiooni iseloomukasvatuse eesmärkide ja tegevuste kohta, tehes seda uudiskirjade, e-kirjade, pereõhtute ja lastevanemate koosolekute abil. Suurema usalduse loomiseks kodu ja kooli vahel on lastevanemad esindatud iseloomukasvatuse komitees. Need koolid pingutavad eriti selle nimel, et läheneda lastevanemate rühmadele, kes ei pruugi tunda ennast koolikogukonna osana. Lõpuks, koolid ja perekonnad muudavad oma partnerluse tulemuslikumaks, kui leiavad laiemast kogukonnast abilisi (nt ettevõtetest, noorteorganisatsioonidest, usuorganisatsioonidest, valitsusest ja meediast), kes võiksid neid iseloomu arendamisel aidata.

11. Hindab kooli iseloomu, kooli töötajate toimimist iseloomu kasvatajatena ja määra, mille võrra õpilased head iseloomu näitavad.

Tulemuslik iseloomukasvatus peab püüdma edasiminekut hinnata nii kvalitatiivsete kui ka kvantitatiivsete meetoditega. Tähelepanu vääriavad kolme tüüpi tulemused:

1. **Kooli iseloom.** Millisel määral muutub kool hoolivamaks kogukonnaks? Seda saab hinnata näiteks küsitlustega, milles palutakse õpilastel näidata, kuivõrd nad nõustuvad väidetega, nagu „selle kooli (klassi) õpilased austavad üksteist ja hoolivad üksteisest”, ja „see kool (klass) on nagu perekond”.
2. **Kooli töötajate areng iseloomu kasvatajatena.** Millisel määral on täiskasvanud töötajad – õpetajad, juhid ja abipersonal – püüdnud aru saada sellest, mida nad saavad iseloomu arendamiseks ära teha? Kas nad on sellele isiklikult pühendunud? Kas neil on oskusi, et seda läbi viia? Kas neil on järjekindlaid harjumusi, et toimida vastavalt oma arenevatele võimetele iseloomu kasvatajatena?
3. **Õpilaste iseloom.** Millisel määral väljendavad õpilased arusaamist eetilistest tuumväärtustest, nende pühendumist ja nende vastavat toimimist? Näiteks võivad koolid koguda andmeid erinevate iseloomuga seotud käitumisviiside kohta: kas

õpilaste kohalkäimine on tõusnud? Kas kaklused ja ajutised koolist kõrvaldamised on vähenenud? Kas vandalism on vähenenud? Kas uimastijuhtumite arv on langenud? Koolid saavad hinnata ka iseloomu kolme valdkonda (teadmine, tundmine ja käitumine) anonüümsete küsimustike abil, mis mõõdavad õpilaste moraalseid otsustusi (nt „Kas kontrolltöös spikerdamine on vale?”), moraalset pühendumust („Kas sa spikerdaksid, kui oleksid kindel, et ei jää vahele?”) ja enda kirjeldatud moraalset käitumist („Mitu korda sa oled viimase aasta jooksul kontrolltöös või koduses töös spikerdanud?”). Selliseid küsimustikke võib välja jagada kooli iseloomukasvatuse initsiatiivi alguses, et teada saada algtase, ja hiljem veel kord, et hinnata edasiminekut.